

דרוש
הגדול והנפלא
וידעת

מהרב החסיד רבי
נחום טוביה מפיראטין
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע
פרקים א - ה
יו"ל לראשונה מכת"י מעתיק
י"ט אדר שני תשפ"ד
נערך ע"י עקיבא שבריק

*Spreading the waters from the spring of the
Holy Baal Shem Tov requires much
time, effort and great detail.*

We need your financial support.

To donate via Paypal or Zelle

please use the links below:

לתרומות והנצחות

<http://paypal.me/ashavrick>

Zelle ashavrick@gmail.com

To be added to the weekly email, please contact me
at: Ashavrick@gmail.com

תולדות הגה"ח ר' נחום טוביה מפיראטין

בספר¹ בית רבי (ח"ג פ"י) נמנה הרה"ח רנ"ט שני לתלמידים שתחילת שימושם הי' אצל אדמו"ר הצ"צ. ואלו דבריו שם:

הרה"ג החסיד המפורסם ר' מנחם [נחום]² טובי' זלה"ה מפיראטין, חתן הרה"ח ר' שלמה פריידעש משקלאוו³. הי' פה מפיק מרגליות בד"ח, ונמצא ממנו כתבים הרבה בד"ח דרושי עצמו באורך גדול. הר"ר הלל [מפאריטש] מביאו ג"כ איזה פעמים בדרושו. הי' מקושר מאד לרבינו [הצ"צ]. אחר פטירת רבינו התקשר לבנו אדמו"ר הר"ר יהודה ליב נ"ע⁴, וגם אצל בנו אדמו"ר הר"ר ש"ז מקאפוסט הי' איזה פעמים. הי' רב ברעציצא בסוף ימיו, ושם ירעדו לשמו ולזכרו. אח"כ נחלה מאד ונסע לקיוב להתרפאות, ונפטר שם [בט"ו כסלו תרכ"ט]⁵, ושם מנוחתו כבוד. תנצב"ה.

¹ תולדות אלו נכתב ע"י הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ז"ל, והודפס בפרד"ס חב"ד גליון ה.

² במקומות אחרים נקרא הוא גם בספר בית רבי רק בשם "נחום טוביה", כדלהלן.

³ עליו כותב בס' בית רבי (ח"א פכ"ו): הרה"ח המפורסם ר' שלמה פריידעס זלה"ה משקלאוו, מחסידי רבינו [אדמו"ר הזקן] הגדולים (כשנסע רבינו בערי פולין נסע גם הוא עמו בצוותא עם הר"ר פנחס שקלאווער ז"ל, והי' עמו אצל הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעזבוז נ"ע), ואח"כ לבנו אדמו"ר האמצעי נ"ע הי' כפוף ג"כ והי' מאוהביו, רק לא הי' מקושר כ"כ. ועם אדמו"ר בשעל צ"צ נ"ע הי' ג"כ אוהב נאמן וכפוף לו, וגם הי' מחותנו (כי אדמו"ר הררי"ל נ"ע בן אדמו"ר צ"צ נ"ע הי' חתנו בזיווג ראשון, ונולד לו מבת הרר"ש, אדמו"ר הר"ר שלמה זלמן נ"ע מקאפוסט... ואדמו"ר הר"ר שלום דובער שליט"א מרעציצא). הוא הי' רושם דברי רבינו [הזקן] בטוב מאד, ורשימותיו נמצאים למאות ולאלפים ערך ארבעים ביכלעך. ובעת שעשה השידוך עם אדמו"ר [הצ"צ] מסר כל הכתבים לאדמו"ר, וזה הי' הנדוניא שלו. ואדמו"ר הגיה אותם והוסיף עליהם הגהות והוספות רבות. גם נמצא אצלנו ג' מכתבים יקרים מאדמו"ר הנ"ל אליו, שיש בהם הרבה דברים טובים ומועילים לעבודת השי"ת. חתניו היו הרה"ח המפורסם ר' נחום טובי' זלה"ה מפיראטין, והרה"ג המפורסם ר' שלמה זלמן זלה"ה רב דוויליז ליעלפלי וקריסלאווע.

⁴ וגם הי' גיסו (כמבואר בהע' הקודמת).

⁵ כך כותב הסופר יצחק יעקב ווייסבערג מקיוב ב'המליץ' (כ' תמוז תר"מ) וב'הבקר אור' (אדר-ניסן תר"מ): סח לי זקן נכבד אחד ממשפחת פ' מעשה שהיה בימיו, ביום ט"ו כסלו תרכ"ט מת בזה רב קדוש וחסיד אחד, ר' נחום טוביה זצ"ל, שהיה מו"צ לעדת רעטשיצא, עד אשר הובילוהו רגליו אל עירנו להתרפאות מהרופאים המפורסמים אשר בקרבה כו'.

ושמענו שהרה"ח ר' נחום טובי' מפיראטין זלה"ה למד ד"ח בימי עלומיו מהר"ר זלמן [ריבלין משקלאוו, ב"ר אלי' פלאטקיס]⁶.

אחד מסיפוריו של ה' פישל שניאורסון נבנה סביב דמותו של החסיד ר' נחום טובייה⁷, ובו קוראים אנו בין השאר:

..אחד גדול מבין החסידים... אמנם הגדולים שבין החסידים ידועים לרבים, אבל הם לא היו מפורסמים לא בחייהם ולא לאחר פטירתם, כפי שהיו ראויים לכך, מפני שעם כל גדולתם היו מתבטלים כעפרא דארעא לנוכח קדושתו הגאונית של הרבי. זהו מעין "שרגא בטיהרא", אור הנר, שאף אם הוא בהיר ביותר, נראה הוא חיוור ועלוב לנוכח אור השמש. והנה אחד מאלה הידוע ולא מפורסם למדי... זהו ר' נחום טובייה שהיה מקודם רב בפיראטין ואחר כך ברעציצה. החסידים היו קוראים לו רנ"ט. גדול היה האיש בתורה ובחסידות, יחד עם זאת היה איש תם ועניו להפליא. ובעיקר היה מלא תדיר דביקות עצומה, שאכלה ממש את גופו החלש... אין לשער את כוח הדביקות שלו. מעיז אני לומר, שדברי התורה והתפילה כאילו נחשפו לפניו במלוא עמקיהם האין סופיים, והיה הוא נמשך אחריהם מתוך מתיקות איומה והתבטלות מזעזעת שבדביקות ללא גבול. אולי זוהי הדרגה שקוראים בחסידות בשם "אהבה רבה בתענוגים"... שהיא מחוץ לכל גבול...

בפעם הראשונה ראיתיו, כשהוא בא עם הרבה מגדולי החסידים לחג השבועות לליובאוויץ. הוא הגיע יומיים לפני החג בשעה מאוחרת אחר הצהריים, הניח את החבילה שלו באכסניה, ובלי לנוח כלל, הלך מיד לבית הרבי, ובערב התפלל באולם הקטן תפילת מעריב בציבור... בצניעות ובחשאי התפלל תפילת מעריב בפניה דרומית מזרחית, עמד ללא נוע, פניו לכותל, וכתפיו רוטטות רטט חשאי ומשולהב... כשנגמרה

⁶ גם זה מדברי הבית רבי (ח"א פכ"ו). ועוד שם אודות הרה"ח ר' זלמן ריבלין משקלאוו: מחסידי רבינו [הזקן] נ"ע, ואח"כ התקשר לבנו אדמו"ר האמצעי נ"ע ואח"כ גם לנכדו אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע. אחיו הי' הרה"ח המפורסם ר' ליב מאולע זלה"ה, אביו של הרה"ג החסיד המפורסם ר' אלי' יוסף זלה"ה מדריבין [בעל ה'אוהלי יוסף']. הר"ז הי' מחותנו של אדמו"ר האמצעי נ"ע, כי הרה"ק ר' מנחם נחום בן אדמו"ר נ"ע הי' חתנו. גם הי' מחותנו של הרה"ג ר' אברהם שיינעס זלה"ה כו'.

⁷ זהו הסיפור "למעלה מעשרה טפחים", שבקובץ 'חמשים סיפורים' (ירושלים תשי"ז), עמ' 411 ואילך. הסופר (שנולד בשנת תרנ"ה, ולדעה אחרת, תרמ"ז), כמובן שלא הכיר את החסיד רנ"ט, ואף אביו, הרב רש"ז מהאמיל, שנולד בשנת תרכ"ד, לא יכול היה להכירו היטב אלא רק לראותו בילדותו. אולם שניהם שמעו בוודאי מהאב הסב האדמו"ר מרעטשיצא, שהכיר את החסיד רנ"ט הן מתקופת הצ"צ בליובאוויטש והן מתקופת קאפוסט, גם היה קרובו, וגם שמע אודותיו מאנשי רעטשיצא, ששניהם כיהנו שם ברבנות.

התפילה וכל המתפללים (אף אלה המאריכים בתפילה כדרך החב"דיים) יצאו את האולם, נשאר הוא לבדו עומד בפניתו...

בין הבאים לחג לליובאוויץ היו גם בני עירו של הרב ר' נחום טוביה (רנ"ט) והם סיפרו לי דברים נפלאים ההולמים את האיש הגדול. לעתים תכופות קורה הדבר (מספרים הם), שהרב מאריך בתפילת הלחש שבמעריב ונשאר בבית הכנסת לאחר שכל המתפללים יצאו משם, וכשבאים למחרתו בבוקר להתפלל תפילת שחרית, מוצאים את הרב באותה הפינה אחוז כולו להבות הדביקות של אותה תפילה בלחש...

אחד מזקני החסידים היה אומר עליו, שאמנם נשמתו של רנ"ט נכנסה עם יום היוולדו לגוף שלו, אבל בעצם נשארה הנשמה כמלפני הלידה מעורה וקשורה בעולמות העליונים. ובשעת התפילה וההתעסקות בחסידות הוא נמשך למקורו העליון, ובקושי "חוזר" אחר כך לגופו שבעולם הזה.

והנה במקום רבנותו בפיראטיץ, ואחר כך ברעציצה, היה אומר בכל שבת לפני עדתו מאמר חסידות בשעת שלוש סעודות. המאמרים האלה היו עמוקים מאוד, עד שבדרך כלל לא היה גומר את המאמר בשבת אחת, אלא היה אומר ומרחיב אותו המאמר (בהמשכים רבים משבת לשבת) במשך שנה ויותר. בני עירו הראו לי שני ספרים עבים, שכל אחד מהם מכיל כתבי יד מכורכים של מאמרי רנ"ט. הספר האחד נקרא בשם "וידעת"⁸, היינו כתבי יד של המאמר (בהמשכים רבים) על הפסוק "וידעת היום והשבות אל לבבך", והספר השני נקרא "שמע ישראל", שהם כתבי יד מכורכים של המשכי המאמר על הפסוק "שמע ישראל ד' אלקינו וכו'". אכן, מבורך יהיה האיש, שיצליח להוציא בדפוס את שני הספרים המאמרים האלה ויזכה את הרבים מאורו הגנוז של האי גברא רבא.

⁸ בלקוטים ביאורים על תניא להחסיד רבי אברהם צבי ברודנא, הזכיר דרוש זה. וזה לשונו: ועל פי ההסבר על זה בדרוש וידעת הגדול (כתב יד) אות י"ב על פסוק כי אל דיעות ה'.

אגרת מכ"ק אדמו"ר הרש"ב על ענין קניית כתבי יד של הרנ"ט

[תרמ"ז]

ב"ה⁹ יום ד' ט"ז סיון

ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה אשר¹⁰ שי'...

על דבר כתבי קודש הרנ"ט ז"ל הנמצאים בקאלאניע נאווע פאלטאווקע, לכבודו בנקל להשיגם, יען הקאלאניע הנ"ל קרובה היא למחננו ויארסט¹¹ על הדרך מניקאליעב לזנאמענקא, ובודאי יש לכבודו מכירים שמה.

ועל דבר הכ"ק הנמצאים אצל ב"ד הרר"א בקעשינוב¹², לפי דעתי אי אפשר להשיג משם.

נא מכבודו להשתדל להשיג הכ"ק של הרנ"ט (בי בודאי נמצא בהם כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה), וכמה שניצרך לשלם עבורם או יעלה הוצאות יודיעני, ואשלח לו אי"ה תיכף ומיד בתודה חמה...

יקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

שד"ב

⁹ נדפס באגרות קודש ח"ו אגרת א'קכח.

¹⁰ מו"ה אשר: גרוסמן מניקוליוב.

¹¹ ויארסט: מדה רוסיית, שהיא קצת יותר מקילומטר.

¹² ב"ד הרר"א בקעשינוב: בן דודי הר"ר אברהם [במהרי"ן], באדמו"ר הצמח צדק, הגר] בקעשינוב. לימים הי' מחותנו של רבינו, וחותנו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

בכתב יד נרשם אחר הדרוש קיצור הפרקים

- א. אור, כח, שפע.
- ב. מה שכתוב בכחך הגדול.
- ג. מהו אין סוף, ובחינת פשוט, שלא יתכן בו בחינת השינוי וההתפעלות.
- ד. ענין החלל ומקום פנוי, וענין אמיתית הפשיטות.
- ה. ענין עשר ספירות הגנוזות, וענין יחיד אחד וקדמון.
- ו. מחשבה אחת דטהירו עילאה וטהירו תתאה, וענין צלם ודמות.
- ז. שני פירושים בפסוק עוטה אור כשלמה.
- ח. ענין שלהבת הקשורה כו', וניצוץ היוצא מצור החלמיש, ובגילוי השכל מכחו ההיולי.
- ט. ענין הצמצום, והשלשה רשימות.
- י. שני משלים לענין הצמצום והרשימות, וסוד המלבוש.
- יא. ענין הנקודה של הרשימו, והקו וחוט, וההפרש בין ענין הצמצום לבחינת פרסא המפסיק.
- יב. ענין חסד וגבורה שבעצמות, ומדריגות דאין ויש, ומה שכתוב כי אל דעות כו', וענין ביטול היש.
- יג. כל פרטי הבחינות מטהירו עילאה עד האצילות.
- יד. ענין עקודים נקודים וברודים, וכל פרטי ה' בחינות כו', וענין תהו ותיקון.
- טו. ענין מקור היולי.
- טז. שורש ענין אורות וכלים, ובחינת מעלה ומטה, שהתחלקות מצד הכלים, והאור פשוט.
- יז. סתירה לזה ששרש הכלים מבחינת סובב כל עלמין כו', וענין הכאת אור מקיף בפנימי כו', ומהתעבות האור נעשה הכלי, וענין חומר וצורה שבכל אחד מהם.
- יח. ענין ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, ובחינת השתלשלות עילה ועלול, ומעלה יתירה שיש בכלים על האורות.
- יט. ענין השתלשלות העולמות, והשתלשלות הספירות כו', ואיך שהכלים אחד המה, ושרש האורות בבחינת החכמה, ושרש הכלים בבחינת הכתר, וענין חיבור האורות והכלים משרש הרשימו שפועל ענין הקו וחוט, ושני בחינות במאין ליש בצורות הכלים, והכלים עצמן.

כ. מה שכתוב בדבר ה' שמים נעשו, ופרטי הבחינות שבדיבור.

כא. ענין בחינת הכלים, ומה שלא נזכר בעץ חיים ענין הכלים, ושם הוי"ה באורות, ושאר שמות בכלים, וזהו שאמר בעץ חיים שעשר ספירות דאצילות הם כלים בערך הנשמה המתפשט בהם, ומה שאמר בעץ חיים שנפש רוח נשמה חיה יחידה אינם מתלבשים בגוף זולת על ידי אמצעי מלבוש זך, ומה שאמר שלגבי האיך סוף נקרא אדם קדמון בשם גוף, ולגבי אדם קדמון נקרא האצילות בשם גוף, והאדם קדמון בשם נשמה, ומה שאמר דתחילת חיבור האורות וכלים בעקודים, ומה שאמר אל תטעה לומר כלים באדם קדמון.

כב. ענין עקודים נקודים ברודים באדם קדמון, מהבל דאדם קדמון יצאו עקודים כו', ענין אדם קדמון הסכם הכללי, ומה שאמר שבעקודים יצא כלי המלכות בראשונה, ויצאו האורות תחלה, וענין אור ישר ואור חוזר, ומה שאמר איך הכלים של הספירות, אף בעת חזרת אורותיהם כו', עם כל זה יש בהם שני מיני אורות, אור ישר ואור חוזר, וענין עלייתם, ומה שאמר ההארה ההכרחית כו', ונקרא בחינת אחר, ומעלה יתירה בעלייתה, ונקרא נשמות חדשות, ענין רצוא ושוב, וחטא בני אהרן, וכח המעלה מייך נוקבין, והקלקול על מנת לתקן, ומה שמבואר בתורה אור, דהתיקון בעקודים, ומה שמבואר במקום אחר בעצמות אור אין סוף, וענין שכירת הכלים, וענין עקודים, והמשלים לזה, וענין מיעוט האור וריבוי הכלים בתיקון, ומה שאמר בחכמה אתברירו.

כג. תהו זה תחת זה, ותיקון התכללות, ומה שאמר שבעיגולים היה גם כן בחינת התכללות, ובתיקון התלבשות, ובתהו בחינת הכתרים, והתיקון שם מ"ה, ומה שלא נתגלו בתיקון רק תשע ספירות בבחינת כל העשר ספירות, וההפרש בין התכללות דתהו, והתכללות דתיקון, וענין התחלקות שבתהו ותיקון, תהו זה תחת זה, ותיקון התכללות, ומה שאמר שבעיגולים היה גם כן בחינת התכללות, ובתיקון התלבשות, ובתהו בחינת הכתרים, והתיקון שם מ"ה.

כד. מה שאמר שבעיגולים החיצון שבכולם משובח כו', ומה שהעיגולים נקרא בשם נפש, והתיקון בא בבחינת פרצוף אדם, ויש בו בחינת אור ישר ואור חוזר, ומה שבנקודים יצא הכתר בתחלה, וענין שם מ"ה החדש, ומה שאמר שנזדווגו יחד ע"ב וס"ג, ומבין שניהם יצא שם מ"ה החדש, והכל נכלל בכח האדם קדמון, וענין ההתכללות וההתלבשות, וענין דרך מעבור, מה שאמר בדרוש כרובים, וענין השראה.

כה. [ענין ארבע בחינות, כלים גופין ולבושים והיכלות] ענין בחינת הגופין, ומה שנקרא עולם הבריאה בשם גופין, בפרד"ס ענין אצילות בריאה יצירה עשיה

שכלולים זה מזה, וכן בנפש רוח נשמה חיה יחידה, ולהבין מה שאמר שהאצילות נקרא בשם גופין, ובריאה יצירה עשיה בשם לבושין, ומה שאמר בזהר תלת עלמין, ופירוש הרמ"ז עולם האין סוף, והאצילות, ובריאה יצירה עשיה, ומה שאמר בעץ חיים, אדם קדמון נשמה, ואצילות גוף, ובריאה יצירה עשיה לבוש.

כו. שלשה מיני אדם, להבין מה שהבחינו לשלשה, ובפרט יש ארבע, אצילות בריאה יצירה עשיה, ומה שאמר שאצילות נקרא נשמה, וההפרש בענין הבחנה לשלשה בתלת עלמין, וענין שלשה מיני אדם, וענין ארבע, אש רוח מים עפר, וענין השרפים, ומה שאמר שלושים כלים דאצילות נעשים נפש רוח נשמה לבריאה יצירה עשיה כו', ומה שאמר כד אנת תסתלק כו'.

כז. מה שבעשיה בהסתלקות הנפש ישאר הגוף, ומה שאמר ולכבודי בראתיו [יצרתיו אף עשיתיו, אף הפסיק הענין] כו', וענין ארבע עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, ומה שאמר אבא מקנן באצילות כו', ומה שאמר מלכות דאצילות עתיק לבריאה, ומה שאמר שבינה דאצילות נעשה מסך כו', ומתפארת דבריאה כו', וענין הבל דגרמי.

כח. ענין הלבושים [שהם נבדלים לגמרי, ואיך יתכן לומר שלבושין תקינת לון], ומה שאמר ואחרי האש קול דממה כו', ומה שאור מקיף שורה על הלבושים, ולהבין מה שאמר שעולם העשיה עיקר בנינו מסובב כל עלמין.

כט. ענין ההיכלות [שהוא בעולם העשיה], ומה שאמר שהוא משירי המקיף, וענין השערות, ענין עתיק יומין ואריך אנפין, שניהם נקרא בחינת כתר, ומה שאמר שמדור הקליפות בין גופין ללבושין, וענין החשמ"ל, וענין קליפת נוגה, ומה שאמר בענין החשמ"ל שהוא הממוצע בין הקדושה לקליפת נוגה על דרך העטופים, ומה שאמר דהוא בחינת העור, בחינת הטוב מנוגה, ענין חשמ"ל, עליון או פנימי וחיצוני, ומה שאמר דמשכן קליפת נוגה דאצילות בבריאה.

ל. ענין אורות וניצוצות, רפ"ח ניצוצין.

דרוש וידעת

מהרב החסיד רבי נחום טוביה מפיראטין

זוקללה"ה נבג"מ זי"ע

וידעת¹³ היום והשבות אל לבבך כי הוי"ה הוא האלקים כו'. להבין הקושיא הידוע בענין השינוי וההתפעלות למעלה, כמו וחרה אף כו' וכמו וינחם הוי"ה כו' וכמו שאנו מבקשים יהי רצון כו', דהלא כתיב אני הוי"ה לא שניתי כו' וכתיב כי לא אדם הוא להנחם כו'. ויש להקדים לזה מה שקראו המקובלים בשם אור אין סוף. דהנה ידוע שיש שלשה בחינות, אור כח ושפע. (וכולם, יהיו מהם הנמשל למעלה, בענין השפעת אור האלקי, כמו שיתבאר).

וביאור הדברים בדרך כלל. הנה שפע, הוא על דרך מה שכתוב ושפעת מים תכסך. כי המשכות מי הנהר מן המעיין, יקראו בשם שפע, שהמים שופעים ממקום למקום, כמו מן המעיין לנהר. שאותן המים עצמן שהיו במעיין, הן עצמן נשפעים ונמשכים לנהר, ולא נשתנו בהיותם בנהר, מכמות שהיו במעיין. ואם כן, בודאי יש שינוי בהמעיין עצמו, מכמו קודם שיצאו המים ממנו להנהר לאחר כך, דהיינו שנחסר בהמעיין, כפי שיעור אותן המים שיצאו ממנו. ועוד אנו רואים, כי כשיצאו המים מן המעיין להנהר, אז נפרדו מן המעיין, ואינם צריכים לו כלל, ויכולין להיות קיימין, בלעדי המעיין מקורם.

ויש בחינת השפע, בכל הפרטים, גם ברוחניות כמו השפעת השכל מרב לתלמידו, שהוא גם כן אותו השכל שהשיגו הרב בעצמו, הוא עצמו נשפע לתלמידו, ולא נשתנו בשינוי מהות חדש כלל, בהיותו מושג בשכל התלמיד, מכמו שהיה בשכל הרב, שהוא כמשל המעיין והנהר כנזכר לעיל. (וכמו שיתבאר, שהשכל, על כל פנים, אחד הוא). ועל כן, יש שינוי גם בעצם שכל הרב, מכמו קודם, לאחר כך. וכענין ומתלמידי יותר מכולם. (אבל לא שינוי הנזכר לעיל בבחינת חסרון, שלא יתכן בבחינת הרוחניות כלל, כמו שיתבאר). וגם, כי כשכבר בא השכל מושג בשכל התלמיד, נראה נפרד מן המעיין מקורו, שהוא שכל הרב עצמו, ואין צריך לו כלל. ואם כן, כל פרטי השפע הנמצא בכתוב על השפעת המים כנזכר לעיל, יתכן זאת גם ברוחניות השפעת השכל כנזכר לעיל, ודי למבין.

¹³ הדרוש נדפס כאן לראשונה מכתב יד מעתיק.

ובחינת כח, הוא כמו כח השכל להשכיל, או כח התנועה להניע. שלכאורה, דומה ממש לבחינת שפע, שהוא אותו הדבר עצמו שהיה במקור. אבל באמת, אי אפשר לומר, שאותו השכל עצמו שבא בהשגה, הוא עצמו אותו השכל שהיה במקור, שהוא כח המשכיל. דהגם שהוא רק כח המשכיל להשכיל, אבל השכל כשהוא בכח המשכיל, אינו נתפס בהשגה, ונחשבת ההשגה לגביה, כערך הגשמיות אל הרוחניות. (ובפרט לפי מה שמבואר בכמה מקומות, בכח המשכיל, שאינו דומה לשארי הכחות, במה שלא יספיק לו מזיגה הגשמיות שבכלי המוח, כי אם מזיגה רוחניות, והוא ענין המלאך שגוזר ואומר, טפש או חכם. ועיין בדרוש תפילין¹⁴ דמארי עלמא ובדרוש המתחיל השמים¹⁵ מספרים אות י"ח ובדרוש המתחיל יהי רצון¹⁶ כו' ובדרוש המתחיל להבין¹⁷ ענין פסח ומצה עיין שם בסופו, ויתבאר אם ירצה ה' לקמן בסיעתא דשמיא). וכמו כן, כח התנועה להניע, בוודאי לא יתכן לומר, שאותו התנועה, כמות שהיא בפעולת היד, היא עצמה בכח התנועה, (ועיין בדרוש המתחיל יהי¹⁸ רצון כו'). שהתנועה שביד, נחשבת גשמיות, לגבי כח התנועה. (ודומה בזה קצת לבחינת האור, שיתבאר אם ירצה ה').

אך אף על פי כן, מפני שעל כל פנים, גם כח המשכיל אינו אלא להשכיל, וכן כח התנועה אינו אלא להניע, אם כן בוודאי יש שינוי גם בכח המשכיל וכח התנועה, מכמו קודם שהשפיעו לאחר כך, וכמו שמבואר בדרוש המתחיל להבין¹⁹ מה שכתוב אני הו"ה לא שניתי כו', שיש שינוי בכח המשכיל, בין כשמשפיע שכל קטן או גדול, או כשמשפיע סברה משובשת או סברה ישרה. (ועל דרך מה שכתוב באמרי בינה פתח²⁰ השער, בענין נקודה שכליות, שיש בה הטיה לחסד וגבורה, גם בענין המסתיר על האמת). וכן בכח התנועה, בוודאי יש שינוי, בין כשמגביה משא גדולה או קטנה, וכידוע, שזהו באיכות התעוררות הכח, כמו שהוא בעצמו דווקא. ועל ידי אימה ופחד

¹⁴ אמרי בינה ח"ג שער התפילין קעד, ג.

¹⁵ פירוש המלות י, ב.

¹⁶ מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ב ע' תרלב.

¹⁷ תורת חיים בא קלב, ד.

¹⁸ מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ב ע' תרלב.

¹⁹ מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"א ע' שא.

²⁰ ב, ד.

וכדומה, דווקא יגביה יותר מיכולתו על פי טבעו בתנועת היד, כי אם בהתעוררות עצמיות הכח. (ובפרט על פי הידוע, שיש שיעור לעצם הכח, ויכלה כחו בהתפשטות כפי שיעורו, ועיין על פסוק מי²¹ מנה עפר יעקב כו').

ומלבד כל אלה, הנה דבר שאינו בא ממילא, (כמו זיו השמש, שבא ממילא מן השמש, והוא תמידי, וכמו שיתבאר), רק שנתעורר להשפיע, ולפעמים ישפיע, ולפעמים ימנע מלהשפיע, אם כן בוודאי יש שינוי, כמו קודם שהשפיעו, לאחר כך, (וכמו שמבואר בדרוש המתחיל זכר²² רב טובך כו', שהתפשטות הפעולה מכח עצם הפועל, עושה שינוי התחדשות בעצם כח המניע, במה שבא לכלל תנועה, שנקראת התפשטות כו'). אך בחינת השינוי הזה, אינו דומה לבחינת השינוי הנזכר לעיל בבחינת השפעת המים כנזכר לעיל, (דשם, שינוי גמור יש במעייץ, כששופע להנהר, דהיינו שנחסר מעט מן המעייץ. והוא מצד שהן עצמן אותן המים שהיה במעייץ, באים להנהר, בלי שינוי המהות כלל. מה שאין כן בבחינת כח, שאינו אותו הדבר עצמו שהיה במקור, בא בהשפעה כנזכר לעיל, ועל כן לא יחסר כלל בעצם הכח מצד ההשפעה. ומצד זה עצמו, אינו דומה לבחינת השינוי שיש בבחינת השפעה רוחניות הנזכר לעיל, שהוא גם כן אותו הדבר עצמו שהיה במקור, בא בהשפעה כנזכר לעיל. ועל כן, מורגש השינוי בעצם המקור, מצד ההשפעה. מה שאין כן בבחינת כח, כידוע, ודי למבין).

וגם זה אנו רואים בחוש, שכשכבר נשפע התנועה מכח המניע, יכול להתקיים מעט זמן, גם כשנפרד ממנו. כמו כשיזריק אדם אבן למרחוק, שכח התנועה שביד נושא להאבן למרחוק, היפוך טבע כל גשם ליפול לארץ, מכח המושך שבה, כידוע. והגם שנפרדת התנועה, הנושאת את האבן, מן כח התנועה מקורה, מכל מקום יכולה להתקיים מעט זמן, דהרי זמן מה ישהה התנועה הנושאת הזאת, עד שתכלה כחה, ויפול האבן למטה לארץ. ודומה בזה קצת, לבחינת שפע הנזכר לעיל. (ובפרט, בכח הפועל בנפעל, נפרד גמור הוא, וכמו שנתבאר במקום אחר בסיעתא דשמיא).

וכן בכח המשכיל, בהתפשטותו בהשגה שכלית, שיכול להיות ההשפעה נפרדת מכח המשכיל. וכמו התלמיד, שאינו מבין רק ההשגה השכלית הנגלית, ולא יבחין גם נקודת תמציתה, כמו שהיא נמצאת מכח המשכיל. וכמו שמבואר במקום אחר, הסימן לזה, בבחינת אורך שיש בשכל, שקורין אראפ לאזין נידעריג, לפי ערך תלמיד הקטן, שתלוי דווקא במי שהמציא השכל מכח המשכיל, כידוע, ודי למבין.

²¹ מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ד ע' א'תצב.

²² מאמרי אדמו"ר האמצעי נ"ך ע' קנח.

ובחינת אור, הוא על דרך משל אור וזיו השמש, שמאיר מן השמש. שוודאי לא יתכן לומר, שאותו האור והזיו המאיר לארץ ולדרים כו', הוא עצמו איזה חלק פרטי, ממהות השמש עצמה, גם לא כטפה מן הים, כידוע. וגם זה אנו רואים, שאור וזיו הזה, בא ממילא מן השמש, ולא שהוא נתעורר להאיר. ולא יכול להיות מציאות העצם של השמש, בלתי מציאות האור והזיו ממנה. והוא תמידי, באין הפסק. כשאין הענן מפסיק את השמש, אזי יראה האור והזיו הזה. וגם בהסתר ומכסה הענן את האור, אין זה רק הסתר ומכסה לגבי המקבלים האור והזיו למטה מן הענן, ולא למציאות האור והזיו הזה, כי ימצא בחיוב מציאות העצם לעולם.

ועל כן, לא יתכן לומר שום שינוי במאור השמש עצמה, מכמו קודם שהאירה אורה וזיווה, לאחר כך, מכח שני הטעמים הללו. הראשון, מפני שאינה אלא הארה בעלמא, ולא אותה המהות, (וכענין ובחינת כח, שיתדמה בזה לבחינת האור כנזכר לעיל, ומושלל מבחינת השינוי הגמור שבבחינת השפע, כנזכר לעיל). והעיקר הוא טעם השני, מפני שבא ממילא, והוא תמידי, ולא שנתעורר להשפיע כנזכר לעיל. (ומושלל גם מבחינת השינוי דבחינת כח הנזכר לעיל, מטעם הזה, כידוע).

ואם כן, יובן, שלא יתכן בחינת איזה שינוי, גם בדקות וברוחניות, (כנזכר לעיל בבחינת הכח), בבחינת מציאות האור והזיו הזה. (כי בהיותה הארה בעלמא, ולא עצמיות, דהיינו חלק מן העצם, על כרחך שאינה מהות דבר מה, כי מאין ימצא מהות דבר, ממהות העצם, ולא יושפע מן העצם דבר מה, אם לא שאין המציאות מהות דבר, רק הארה (שקורין שאיין). ועל כן, לא שייך התפעלות ושינוי בבחינת העצם, כי לא השפיע כלום. ומצד זה עצמה, בא ההארה ממילא, בהיותה לא בגדר השפעה, וכמו שיתבאר אם ירצה ה'.

ומה שבהשפעת שכל, שגם כן לא מהות חלק מן העצם, בא בהשפעה, כי העצם לא ניזוז משלימותו, גם אחר שבא בהשפעה. ואף על פי כן, יש שינוי כנזכר לעיל. כל זה מצד שהוא רוחני, ולא שייך חסרון ברוחניות. ועל כל פנים, השפעתו, עצמיות הוא, כמו חלק מן המהות. מה שאין כן בגשמיות, במאור השמש וזיוו ואורו, וכנזכר לעיל במשל המים כו', ודי למבין). ויובן גם כן, שהאור והזיו הזה, אינו נפרד, גם מעט זמן, מן מאור השמש עצמה. כי תיכף שיבוא הענן ויסתיר מאור השמש, אז יופסק האור והזיו הזה מיד גם כן, ולא ישהה גם מעט זמן, להיות קיים, בלעדי מאור השמש עצמה כו'. (ומטעם הנזכר לעיל, שאין הזיו והאור, איזה מהות דבר מה, רק הארת השמש בלבד כו'. מה שאין כן בבחינת כח, אנו רואים בכח הפועל בנפעל, שנפרד מכח הפועל, וישנו בנפעל. והראיה, שהאדם דואג על מעשה ידו כו'. ועל כן, יכירו כח

הפועל בנפעל, ועיין בדרוש המתחיל להבין²³ ענין התלבשות הפרצופים כו'. ועל כרחק, שגם הוא איזה השפעת מהות, וכמו שמבואר בדרוש המתחיל זכר²⁴ רב טובך כו', שבהתפשטות הפעולה, נתפס בקצת מהות כו', ודי למבין).

ומכל הנזכר לעיל, יובן למשכיל למעלה, מה שקראו המקובלים בשם אור אין סוף, ולא בשם כח או שפע, מפני הטעמים הללו. דוודאי, כל בחינת הארת אור למעלה, אינו השפעת מהות, כי אם בדרך זיו ואור כנזכר לעיל. ועל כן, אין בעצמות, שום שינוי חס ושלוש, ואינו נפרד חס ושלוש, גם במעט זמן. כי אם יש חיבור תמיד להאור עם המאור, וכמו שיתבאר אם ירצה ה' בסיעתא דשמיא²⁵.

(ב) אך אם כן, יש להבין מה שכתוב אתה עשית כו' בכחך הגדול. דלפי כל המבואר למעלה בענין ובחינת כח, אם כן יש שינוי חס ושלוש, מכמו קודם בריאת שמים וארץ, לאחר כך. וגם המה חס ושלוש נפרדים מן המקור. שעל כל פנים, מעט זמן יכולים להתקיים, בלעדי מקורם. ואיך יתכן לומר כל זה למעלה, דכתיב אני הוי"ה לא שניתי כו', ואתה הוא קודם שנברא העולם, ולאחר שנברא העולם כו'. אך הנה באמת, יש להבין איך יתכן לקרותו בשם אור, לפי כל המבואר למעלה, בענין ובחינת זיו השמש, שבא ממילא ממאור השמש. אם כן, לפי זה, יהיה חיוב המציאות, ודבר זה אי אפשר לומר למעלה כלל. רק, שברצונו הפשוט, המציאם מאין ליש, ולא שנתהו ממילא. ואם כן, הוא כמו בחינת כח הנזכר לעיל, שאינו מוכרח להגלות, כי אם תלוי ברצונו. אם ירצה, יבא הגילוי של אותו הכח, ולא שבא ממילא כו'. (וכענין חכם לכשירצה כו'). וזה שכתוב אתה עשית בכחך כו', בבחינת כח דווקא. אך אם כן, יש שינוי בהעצם, ונפרדת ההשפעה מן המקור, שעל כן קראו בשם אור כנזכר לעיל.

הענין הוא על דרך מה שאמר בלקוטי אמרים פרק כ' וכ"א, לענין הדיבור למעלה, שאין דבורו יתברך, מובדל ממנו חס ושלוש, כי אין דבר חוץ ממנו כלל, דלית אתר פנוי מיניה כו'. ואינו כדיבורו של אדם, שיוצא לחוץ ממנו. רק, לגבי הברואים, נדמה להם דיבורו יתברך, כאילו הוא מובדל ממנו, ובאמת אינו כן. (רוצה לומר, מפני שמקור חיי העולמות בעצמותו כביכול, ובאופן שהעולמות והנבראים יהיו נראים נבדלים זולתו כביכול, אחר ריבוי הצמצומים והסתר פנים, כמו שמבואר שם, ועל כן קראו המקור בשם דיבור, על דרך משל דיבור האדם, שאינו שייך רק לזולתו הנפרד

²³ מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים ח"א ע' קעה.

²⁴ מאמרי אדמו"ר האמצעי נ"ך ע' קנח.

²⁵ קיצור פרק א: אור, כח, שפע.

ממנו. (מה שאין כן שארי הכחות שבנפש כידוע. ומפני שבאמת, אין העולמות והנבראים נבדלים זולתו יתברך, כידוע שאין עוד מלבדו, כי אין צמצום מסתיר לפניו, דכחשיכה כאורה. ועל כן, גם מקורם, המכונה בשם דיבור, אינו כדיבור האדם היוצא לחוץ ממנו, כי אם מתאחד גם הוא בעצמותו יתברך, ויחיד ומיוחד בתכלית. וכמו שאמר בלקוטי אמרים, כמשל כח הדיבור בנפש עצמה כו'. רק, להנבראים, שנראים בעיניהם לנבדלים, מצד ריבוי הצמצומים והסתר פנים, גם מקורם, המכונה בשם דיבור, אחר הצמצומים שמתלבש בתוכם להחיותם, נראה לנבדל כביכול, ובאמת אינו כן כנזכר לעיל).

וכמו כן יובן בבחינת כח הנזכר לעיל. כי גם אם נאמר למעלה, שם כח, מצד העדר חיוב המציאות כנזכר לעיל, לא יתחייב מצד זה, שום שינוי בעצם ונפרדת ההשפעה כנזכר לעיל, כי לא יצא מאומה חוץ ממנו, כי אין דבר חוץ ממנו כלל, דלית אתר פנוי מיניה כו'. רק, שלגבי הנבראים, שנראים כאלו המה מובדלים, ושלא יתחייב חיוב מציאותם, זהו הנקראת בשם כח, וכנזכר לעיל בבחינת הדיבור. ושבאמת אינו כן, כי אינם נבדלים כלל. ואין המשל דכחות הנפש, בדומה למעלה כלל. וזהו שכתוב בכחך דווקא, שאינו דומה לכחות הנפש, בפעולתם בדבר זולת, שיוצאים לחוץ ממנה.

אך לגבי המשל דכחות הנפש, שיתחייב מצד זה, שינוי בעצם ונפרדת ההשפעה כנזכר לעיל, קראו המקובלים בשם אור, כדי לשלול כל אלה. אך אם כן, יהיה מזה ענין חיוב המציאות כנזכר לעיל. הענין הוא, דשם אור, נושא וסובל בעצמו, גם לא מציאות זיו ואור השמש, כי אם כמשל אור הנפש להחיות, שאיננה מחויבת מציאות החיות הנשפע ממנה להחיות הגוף, כידוע. והראיה, ממציאות הנפש קודם בואה לגוף.

אך המשל דאור הנפש בעצמה, לא יספיק למעלה. שהרי באור הנפש, כשכבר באה להחיות אברי הגוף, יש בה שינוי והתפעלות, כי מתפעלת ממקרי הגוף, שמצד זה נקראת השפעה ולא הארה. (כי אם הראיה מגלגול בבהמה, ומה שהסומא מוליד שלם. ונקראת בשם הארה ולא השפעה, כי אין שום שינוי בעצמותה ומהותה, מצד התפשטותה, ועיין בדרוש המתחיל להבין²⁶ עיגולים ויושר). ולהעדר השינוי וההתפעלות, מצד אור ההשפעה, ידמה הנמשל לבחינת אור וזיו השמש, שאיננה בגדר השינוי וההתפעלות, גם אותו הזיו וההארה (וכמו שיתבאר).

ואם כן, יובן מכל זה, שמה שקראו המקובלים בשם אור, הוא בבירור כל המעלות שיש בסוגי האור, כזיו השמש ואור הנפש וכדומה, ולהעדר החסרונות הנמצא בהם.

²⁶ מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ח ח"א ע' שכא.

כי האור האלקי, נושא בחינת המעלות שבשניהם. שאיננו מחויב המציאות, כמשל אור הנפש, ואין בו בחינת השינוי וההתפעלות, כמשל אור וזיו השמש הנזכר לעיל. ובדרוש המתחיל זכר²⁷ רב טובך כו' נתבאר, שבאור וזיו, יש שינוי במקום על כל פנים, ונקראת בשם התפשטות, לענין המקום. מה שאין כן באור וחיות הנפש, שאינו אלא בדרך העלם וגילוי, שאין שינוי גם במקום, רק לעין הרואה כו', ודי למבין²⁸.

ג) ומעתה יש להבין מה שקראו בשם אור אין סוף, מה הוא זה ענין אין סוף, ועל מה זה לא קראו בשם אין לו תחילה. הקושיא הזאת הוא ביונת אלם להרמ"ע בהקדמה, וספר פלח הרימון שער ד'. ושם התירוץ, שהוא לבחינת שמו יתברך, שאין לו סוף, ויש לו תחילה, שהוא בעל השם, וכמו שיתבאר. והענין הוא, כי באמת, אין הפירוש אור של אין סוף, כמו אור השמש, שפירושו, אור של השמש. דלא יתכן לקרות להעצמיות בשם אין סוף, מצד זה עצמו, דהוי ליה לתארו בשם אין לו תחילה. אלא על כרחך, שאין שום תואר יכילוהו, כידוע. ועל כרחך, שפירושו אור אין סוף, שהאור עצמו נקרא בשם אין סוף, (ויש מהמקובלים שרצו לקרות לכתר בשם אין סוף, ועיין בפרד"ס), ומפני שכל עצמיות האור, להאיר לחוץ מן העצמיות, כי זהו פירוש הארה, שמאיר לחוץ מן העצמיות.

(ובזה יש גם כן הפרש, בין בחינת כח, לבחינת אור. במה שבכח, יקרא העצם המקור בשם כח, שהוא על שם שהוא עילה להעלול ממנו. שיש להעצם, יחוס אל המתפשט ממנו. ועל כן, יכירו בנפעל, את הכח מקורו. וגם בכח עצמו, יכירו מה שעתיד להתפשט ממנו, כמו בוצין בוצין כו'. מה שאין כן בבחינת האור, מפני שכל עצמיות שם האור, אינו רק על שם ההארה שמאיר לזולת, ולא על שם עצמו. כי עצמיות, הוא האור שאינו מאיר כלל. ובפרט על פי הידוע המשל מהבקת האבן טוב, שלא יש יחוס להאור עם העצם, ועיין בדרוש המתחיל להבין²⁹ ענין אור אין סוף כו'. (מה שאין כן בחינת כח הנזכר לעיל, שזהו שם על העצם). שזה מורה על שאין הכרה בהעצם, כי אם אל המתפשט ממנו, שאינו בערך. ואם כן, במה שקראו המקובלים, למעלה, בשם אור, נושא בכוונתם גם כמשל הבהקת אבן טוב כו', ודי למבין).

ועל כן, יתכן לקרותו בשם אין סוף, ולא בשם אין לו תחילה. כי רוצה לומר, שאין סוף להתפשטותו, (אבל יש לו תחילה, שהוא בעל האור הזה, ועיין בדרוש המתחיל

²⁷ מאמרי אדמו"ר האמצעי נ"ך ע' קנח.

²⁸ קיצור פרק ב: מה שכתוב בכחך הגדול.

²⁹ מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב ח"א ע' רעט.

ויקהל³⁰ משה כו'. אך לא חס ושלום בחינת תחילה ממש, דהיינו שמחודש, כי לא קדמו ההעדר כו', והוא נצחי, בנצחיות דעצמיות ממש, כמו שיתבאר אם ירצה ה'). ואין הפירוש, אין סוף, כמו מספר מרובה עד אין שיעור, שאין סוף למספרו, כחול הים אשר לא ימד ולא יספר כו', אבל כל מספר ומספר הוא מוגבל. אלא הפירוש, אין סוף, שאין לו גבול כלל, ולא יוגדר בגדר גבול כלל, (דהיינו לומר עליו כי זה הוא, וכמו שיתבאר אם ירצה ה').

ועל כן, יקרא גם כן אין סוף, על שם העדר השגת השכל בו, דלית מחשבה תפיסא ביה כלל. כי לא יחול בחינת השגת מחשבת שכל, כי אם בדבר מוגבל, כי זה הוא. מה שאין כן באור אין סוף, כמו שיתבאר. ועיין בספר יונת אלם לרמ"ע³¹ זכרונו לברכה, דבערך השגתינו, בהגיענו לדבר מה, שאין לנו יכולת להשיגו ולהגיע עד מהותו, יקרא אצלינו אין סוף, כמשל התינוק הסגור כו' בחדר, משער בשכלו והוא סובר, שכל מקום שחוץ לחדר, אין סוף, ובלתי בעל תכלית, עיין שם. וזה שאמר בסידור שער השמים להשל"ה³² זכרונו לברכה בשם הרמב"ם זכרונו לברכה, שמה שקראו המקובלים בשם אור אין סוף, קראו הרמב"ם זכרונו לברכה בשם מחויב המציאות, דהיינו שלא נודע מהותו, רק מציאותו, וכמו שמבואר בדרוש המתחיל וידעת³³ כו', ההפרש, בין השגת המהות, להשגת המציאות, ועיין בדרוש המתחיל השמים³⁴ מספרים אות מ"ב, בענין ראיית משה כו').

והענין הוא, שזהו בחינת הפשיטות, כי על כן קראו גם כן בשם אור אין סוף, והוא כמו זיו השמש, שבא ממילא, מפני שהוא התגלות עצמיות, דהיינו באיכות העצם, כמו שהעצם אור בהיר, כך האור והזיו כו'. וכן הנמשל למעלה, שהאור פשוט גם כן, כמו המאור, שהוא פשוט בתכלית. ומכל זה יובן, שגם בהאור והזיו הזה, לא יתכן בו שום שינוי חס ושלום. כי אם ישתנה מאיזה דבר, אין זה רק מפני שחדש הוא אצלו, ולא היה בו מקודם, והיה מושלל ממנו. אם כן, הוא מוגדר בגדר גבולי, שדבר זה יש בו, ודבר זה אין בו. ואם היה בו מקודם, רק שהיה בהעלמו ולא בגילוי, מהותו של ענין הגילוי חדש הוא, ובחינת שינוי ממש. אם כן הוא מורכב משני דברים, אותו דבר שהיה

³⁰ תורת חיים ויקהל שפח, ג.

³¹ בהקדמה ג'.

³² באדון עולם.

³³ מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"ב ע' תשסח.

³⁴ פירוש המלות כה, ב.

בגילוי מהות מקודם, ואותו דבר שבא בגילוי מהותו אחר כך. אם חדש הוא, יש שינוי ממש. וכל מורכב, הוא מוגדר. ופשוט, בלתי מוגדר כלל, היינו שלא יתכן לומר כלל שיש דבר בלעדו, רק אין לבדו דבר כלל, וגם הוא אחדות פשוטה, ואינו מורכב כלל וכלל.

(והגם כי עצם המים ועצם האש, יקראו בשם פשוטים ולא מורכבים, כשאר ברואי אדמה שהמה מורכבים מארבע יסודות אש רוח מים עפר. ואם כן, יש פשוט, שיש דבר בלעדו. ובאמת, ידוע, שגם המה מורכבים בהעלם, משארי היסודות, כידוע, שאם יבשלו מים זמן רב, יוצא מהות אבן, וכמו שאמר בספר יצירה, הוציא אש ממים ומים מאש כו'. מה שאין כן בבחינת אור אין סוף, שאינו מורכב, אף בהעלם, ועל כן נקרא בשם פשוט בתכלית הפשיטות, כידוע).

ואם כן, בבחינת הפשיטות, לא יתכן בו שינוי כלל, מאיזה דבר, כנזכר לעיל. וגם יובן לפי כל הנזכר לעיל, שלא יתכן בבחינת הפשיטות, בחינת ההתפעלות כלל. כי בחינת ההתפעלות, הוא מדבר זולתו דוקא. ועל כן, לא יתפעל אדם, מחיים חיותו. שאין עונג גדול מזה, שכל תשוקתו להרבות תענוגים, הוא להוסיף נפשו. וכל אשר לו, יתן בעד נפשו. ומעונג זולתו, יתפעל. ומחיים חיותו, לא יתפעל, כי לא שייך ההתפעלות, בדבר עצמו, רק מדבר זולתו דוקא. ואם כן, בבחינת כח הפשיטות, שאין דבר זולתו כלל, לא יתכן בחינת ההתפעלות כלל וכלל.

ועל פי כל הנזכר לעיל, יובן, שגם בבחינת אור אין סוף, שהוא פשוט בתכלית, כמו עצמות המאור כנזכר לעיל, לא יתכן בו בחינת השינוי וההתפעלות כלל וכלל. ובזה נתחזק הקושיא הנזכר לעיל, בענין וינחם הוי"ה כו' וכדומה. אך באמת, יש להפליא, על עיקר מציאות העשר ספירות ופרטיהם, וכל הנמצא מהם, מאחדות פשוט בתכלית הפשיטות כנזכר לעיל, ודי למבין, (ועיין בדרוש המתחיל ארדה³⁵ נא כו')³⁶.

ד) ולהבין כל זה, יש להקדים בענין הצמצום, המבואר בעץ חיים היכל אדם קדמון שער א' ענף ג', וזה לשונו, דע, כי טרם שנאצלו כו', היה אור עליון פשוט, ממלא כל המציאות, ולא היה שום מקום פנוי בבחינת אויר ריקני וחלל, אלא הכל היה ממולא מן אור אין סוף פשוט ההוא, ולא היה לא בחינת ראש ולא בחינת סוף, אלא הכל היה אור אחד פשוט, שוה בהשוואה אחת, והוא הנקרא אור אין סוף. וכאשר עלה ברצונו הפשוט להאציל כו', והנה אז צמצם את עצמו אין סוף, בנקודה האמצעית אשר בו

³⁵ תורת חיים וירא צו, ג.

³⁶ קיצור פרק ג: מהו אין סוף, ובחינת פשוט, שלא יתכן בו בחינת השינוי וההתפעלות.

באמצע ממש, (אמר מאיר, בערכינו אמר הרב זה) (רוצה לומר ענין באמצע ומטעמו בענין העיגול לקמן, עיין שם), בצמצום האור ההוא כו', ואז נשאר מקום פנוי ואויר וחלל ריקני כו'. והנה אחר הצמצום הנזכר לעיל, אז ממשיך מן אור אין סוף, קו אחד ישר כו', וראש העליון של הקו נמשך מן האין סוף עצמו כו' עיין שם, ודי למבין.

וגם בספר מבוא שערים³⁷ ואוצרות חיים³⁸ מבואר בענין אור אין סוף, שהיה ממלא כל מקום החלל כו', ואחר כך צמצם אורו, ונעשה מקום פנוי כו'. ובעמק המלך³⁹ כתב, שאחר הצמצום, נשאר בחינת רשימו ממלבוש דאור אין סוף, והוא ענין האותיות דרל"א שערים פנים ואחור. ונתבאר שם עוד רשימו הנשאר מאין סוף ממקום פנוי, ורשימו דיו"ד דס"ג דטהירו עילאה כו', עיין שם, (וכמו שיתבאר אם ירצה ה' כל זה בסיעתא דשמיא).

וביאור הדברים. הנה מבואר למעלה, בענין אור אין סוף, שעל כן נקרא בשם אין סוף, ולא בשם אין לו תחלה, מפני שכל עיקרו הוא להאיר לחוץ מן העצמות. (ואף על פי כן, אינו בדומה לאור הנפש, שכל עיקרו מעצם הנפש, בשם השפעה להחיות הגוף. אבל לא כן בזיו הזה, רק כזיו ואור השמש כו', ואינו מהות כלל וכלל. ואף על פי כן, מאיר הוא. וכמו שיתבאר אם ירצה ה' בסיעתא דשמיא). ומפני שהוא פשוט, ואינו מוגדר בבחינת השפעתו, על כן נקרא בשם אין סוף וכנזכר לעיל.

ואם כן, מובן לפי זה, בענין ובחינת פשוט, שאינו מורכב אפילו בהעלם כנזכר לעיל, שזהו שאמר שהיה אור אין סוף ממלא כל מקום החלל כו', ולא היה בו לא ראש ולא סוף כו', כי מפני שלא היה בו חילוקי מדריגות כלל וכלל, אפילו בהעלם, (וכנזכר לעיל, שזהו ענין פשוט בתכלית הפשיטות), ועל כן, מבחינת האור הזה, הגם שכל עיקרו להאיר, אף על פי כן, לא יתכן להיות ממנו עולמות בעלי גבול וחילוקי מדריגות מעלה ומטה, כל עולם ועולם מוגבל לפי ערכו, כארבע עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, כי היה האור הזה ממלא כל מקום החלל בבחינת פשיטותו, כמו שהוא בעצם כנזכר לעיל. ומפני שנתאוה להיות דירה בתחתונים דוקא, היינו להוות עולמות בעלי גבול ובבחינת מעלה ומטה דוקא כמו שיתבאר, ועל כן צמצם את האור הזה.

ופירוש וענין צמצום בדרך כלל, היינו שהעלים את בחינת אור אין סוף הנזכר לעיל, מלהוות גילוי בבחינת פשיטותו כמו שהוא, וכאלו כביכול נסתלק למעלה ואינו מאיר

³⁷ שער ראשון.

³⁸ דרוש אדם קדמון.

³⁹ שער ב, ושער ג.

בכל מקום החלל, עד שנשאר חלל ומקום פנוי לגמרי כו', ודי למבין. והענין הוא, שזהו מצד בחינת אמיתת הפשיטות, (יותר מבחינת הפשיטות שבהאור, שאינו אלא שלילת ההרכבה ולהיות מוגדר), והיינו שאינו מושלל ממנו כל דבר, וכל יכול, וסובל הכל. והגם שהאיר אור בבחינת הפשיטות כנזכר לעיל, כל יכול הוא לצמצם את האור הזה, כאילו כביכול נסתלק למעלה לגמרי, ונשאר חלל ומקום פנוי לגמרי. (והגם שהמשילו לאור, שהוא כמו על דרך משל אור וזיו השמש, שבא ממילא מן השמש, שהוא לשלול מבחינת ההשפעה, שעושה שינוי בהעצם, ומה גם במשל בחינת הכח, והוא בזה עצמו שאינו בא ממילא, ולא יחוייב מציאות ההשפעה במציאות העצם, כי אם שנתעורר להשפיע, שזה עצמו בחינת השינוי בהעצם. מה שאין כן בהארה וזיו הבא ממילא, ויחוייב מציאותו מציאות העצם, ועל כן לא יש שינוי בהעצם. ואם כן, אי אפשר להיות הסתלקות האור, אם לא בהסתלקות העצם, וכמשל השמש כו'.

אך אף על פי כן, לא כן למעלה, כי אין המשל דאור וזיו השמש, בדומה לנמשל למעלה כלל. כי הגם שאינו אלא בבחינת הארה, להעדר השינוי כנזכר לעיל, ואף על פי כן, אינו בא ממילא, ולא יחוייב מציאותו במציאות העצם. ועל כן, גם שהעצם נמצא גם כמו שהוא לאחר הצמצום כו', וכמו שמבואר בתורה אור פרשת וירא⁴⁰, ואף על פי כן, מציאות האור הנזכר לעיל, כאילו כביכול נסתלק, ואינו נמצא לאחר הצמצום, (כי אם בהעלם ולא בגילוי כמו שיתבאר).

ויובן לפי כל הנזכר לעיל, שיש הפרש בין מה שהאור הוא פשוט, לבחינת אמיתת פשיטותו בעצמותו כביכול, (ולפי מה שיתבאר אם ירצה ה', גם באור, כמו שהוא כלול במאור). דמה שמהותו ועצמותו כביכול פשוט בתכלית הפשיטות, היינו שאינו מושלל ממנו כל דבר, (וכמו שיתבאר, שזהו בחינת יש האמיתי), גם שני הפכים בנושא אחד, כמו הארה, וצמצום שהוא הסתלקות האור, שהכל מאמיתת פשיטותו יתברך בעצמו כביכול, וזהו בחינת אמיתת הפשיטות, שאינו מוגדר בגדר גבולי כלל, לומר עליו שדבר זה יש בו, ודבר זה אין בו, (וכמו שיתבאר בענין בלתי בעלי גבול אמיתי, שאינו מושלל גם מבחינת הגבול). אבל מה שהאור הוא פשוט, הוא על שם שלילותו מבחינת גדר הגבולי, והוא שאינו מורכב, אפילו בהעלם כנזכר לעיל. ויש היפוכו, הוא בחינת הצמצום והסתלקות. ואם כן, אין זה בבחינת אמיתת הפשיטות, ועל כן לא נקרא רק בשם אור, שהוא רק בחינת הארה בעלמא, ולא שהוא חלק מן העצם. כי אם היה חלק מן העצם, היה גם הוא בשלימות הפשיטות האמיתי, שנושא וסובל גם שני

⁴⁰ יד, ב.

הפכים כנזכר לעיל. אשר על כן, מה שהאור נקרא פשוט, אין זה אלא שם המושאל, על שם העדרו מן בחינת הגבול וההרכבה כנזכר לעיל, ודי למבין⁴¹.

ה) והנה להבין בתוספת ביאור ענין הצמצום, יובן על פי מה שמבואר במקום אחר בענין אנת הוא חד ולא בחושבן כו', דקאי בעצמות אור אין סוף שלפני הצמצום, שאינו בחושבן עשר ספירות, אפילו בהעלם דעשר ספירות שנקרא עשר ספירות הגנוזות, בהעלם עצמיות המאציל, כמו שאמר בספר יצירה, כשלהבת הקשורה בגחלת, שכל זה לאחר הצמצום, (והוא בחינת הנקודה של הרשימו, כמו שיתבאר אם ירצה ה'). וזהו שאמר, לפני אחד מה אתה סופר, שאין שם בחינת מספר דעשר ספירות, בבחינת האחדות פשוטה בתכלית הנזכר לעיל. וכמו שמסיים במאמר דאליהו, ולא מכל אילין מדות איהו כלל, אפילו כח והעלם, להיותו אור אחד פשוט בתכלית הפשיטות, (ועיין בדרוש דהפלגה⁴² באריכות).

ועל דרך משל עצמות הנפש כמו שהוא ממש, הרי הוא מושללת מכל תואר ומציאות איזה כח כרצון ושכל וכי האי גוונא, אף בבחינת ההעלם, להיותה בחינת אור אחד פשוטה בתכלית שנקראת יחידה, שלא יתכן לומר בה ענין מציאות תואר איזה כח, אף בהעלם. ויותר הוא מושללת מתואר העשר כחות הנעלמים בה, משלילת העשר כחות הנעלמים על כחות הגלויים. (וגם מה שנקראת נפש השכלית, זה בא על ידי העלמת אור העצמית דבחינת יחידה כו', שאז ראשית הגילוי בנפש הוא בבחינת השכלית שבה, כמו שמבואר בדרוש⁴³ הנזכר לעיל).

וכמו כן יובן למעלה, כי להיותו אחד פשוט בתכלית, ומושלל מכל תואר מציאת העשר ספירות, גם אותן שהם גנוזים בהעלם עדיין, שגם המה לא נתהוו רק לאחר הצמצום, שצמצם את האור עצמיות אין סוף הפשוט כו', וזהו שמבואר בדרוש המתחיל להבין⁴⁴ ענין הצמצום כו', שיש שני מיני צמצומים. ראשון, בין אור אין סוף להיות מקור להעשר ספירות, שהוא הסתלקות והעלם האור העצמיות לגמרי, עד כאילו בא בשינוי המהות לגמרי, (וכמו שיתבאר אם ירצה ה'). וצמצום השני, בין אדם קדמון לעשר ספירות דאצילות, וכמו שיתבאר אם ירצה ה', שבחינת אדם קדמון הוא אור כללי,

⁴¹ קיצור פרק ד: ענין החלל ומקום פנוי, וענין אמיתית הפשיטות.

⁴² תורת חיים נח סו, ד.

⁴³ תורת חיים נח סט, א.

⁴⁴ אור התורה ענינים ע' שלא.

דהיינו שעשר ספירות דאדם קדמון מתאחדים, עד שהמה בכלל אור אחד כללי, (וכמו שיתבאר, שזהו ענין עשר ספירות הגנוזות בהעלם עצמיות המאציל, כי מאציל נקרא אדם קדמון, כמו שמבואר בדרוש דג'⁴⁵ מיני אדם). והיה הצמצום באדם קדמון, בכדי להיות כל ספירה וספירה מוגבלת בפני עצמו, לבא כל אור בכלי מיוחדת, כמו עשר ספירות דאצילות. ועל ידי זה דוקא יתקבל במקבלים, שהוא העולמות והנבראים דבריאה יצירה עשיה, שלאחר המסך והפרסא שבין אצילות ובריאה יצירה עשיה, כמו שיתבאר. ואין צמצום זה נקרא התעלמות האור, (כענין צמצום ומקום פנוי, שבין עצמיות אור אין סוף לאדם קדמון, כנזכר לעיל), רק התחלקות האור הכללי בפרטיות, ולא יהיה בהתכללות כאחד, כמו עשר ספירות דאדם קדמון, רק שיבאו האורות בכלים מיוחדים.

(ובאמת, יתכן גם בענין הצמצום שבין אדם קדמון לעשר ספירות דאצילות, ענין התעלמות האור, והיינו על דרך שמבואר בדרוש הנזכר לעיל, שכל ענין ההתאחדות דעשר ספירות דאדם קדמון, היינו מפני שלבד האור דכל ספירה וספירה, עוד מאיר בהם אור עליון, שלמעלה מהם, שעל ידו יבואו כולם בהתכללות כאחד, (וכענין עושה שלום במרומיו כו', המבואר בשם הרב המגיד נשמתו עדן, בכמה מקומות). ואם כן, אי אפשר שיבואו העשר ספירות בפרטיות כנזכר לעיל, אם לא שנתעלם האור העליון הזה, שעל ידו יבואו בהתכללות כאחד כו' ודי למבין).

והנה מבואר מכל הנזכר לעיל, שאור אין סוף שלפני הצמצום, לא יתכן בו גם עשר ספירות הגנוזות, כי הוא אור אחד פשוט בתכלית כו', רק כל עיקר העשר ספירות המה לאחר הצמצום דוקא, (וכזה מבואר בכמה מקומות). אבל באמרי בינה⁴⁶ ושער היחוד⁴⁷ מבואר, שגם בטהירו עילאה, שהוא האור שלפני הצמצום, גם בו ימצא כל העשר ספירות, והמה נקראים עשר ספירות הגנוזות בעצמות אור אין סוף. (ומה שנמצא בכמה מקומות, ענין עשר ספירות הגנוזות בעצמות המאציל, לאחר הצמצום דוקא, אפשר לומר, דהיינו עשר ספירות דאדם קדמון כנזכר לעיל, שנקרא מאציל, וכמו שיתבאר אם ירצה ה'). והיינו על דרך שכתב בספר עמק המלך, שמדבר גם בפרטיות

⁴⁵ אור התורה ענינים ע' פד.

⁴⁶ שער הק"ש לט, ד.

⁴⁷ קיז, ב.

שקודם הצמצום, וכמו שמבואר באמרי בינה פרק ח'⁴⁸ ושער היחוד פרק י'⁴⁹, דהיינו בשלשה אופנים שנקרא, אחד ויחיד וקדמון, ועיין שם באריכות.

ובדרך כלל, ענינם הוא, כי בחינת אחד, הוא שכולל הריבוי, גם אם אין בו הריבוי, רק מה שעתיד לבוא ממנו הריבוי וההתחלקות לאחר הצמצום, והיינו שהריבוי סובלו, שלזה היה כל עיקרו מתחילה, בכדי לבוא ממנו הריבוי אחר הצמצום, כמו שיתבאר. וזהו נקרא בשם אחד ולשון אחדות, דהיינו אחדות של הריבוי שיבוא לאחר זה כו'.

אבל בחינת יחיד, היינו שאינו שייך אל הריבוי שעתיד להיות, והגם שממנו בא הריבוי שאחר כך. וכמו שמבואר באמרי בינה פרק ט'⁵⁰, שזהו ומקדם אשר לא נעשה כו', שהוא אמיתת המקורו לתחלה וסוף שברצון הקדום, שהוא אחר הצמצום, וכמו שיתבאר. (ומה שנקרא קדם, לפי מה שיתבאר, שבחינת קדמון, הוא למטה גם מבחינת אחד, יש לומר על דרך מה שמבואר בדרוש המתחיל השמים⁵¹ מספרים כו' אות כ"ב, בענין העצמות שנקרא קדמון לכל הקדומים, שמדבר שם בבחינת העצמיות, שלמעלה מבחינת קדמון כו'). אך אין הריבוי שלאחר זה סובלו, לומר שלזה היה כל עיקרו מתחלה, בכדי לבוא אל הריבוי. ועל דרך משל, כחות הנפש הנמצאים בעצמיות הנפש, כשאינם מוכנים עדיין לבוא אל הגילוי. גם על כולם יחד, לא יתכן לכנות שם אחד, כי כשהם כלולים בנפש כמו שהם עצמן, אינם בבחינת התחלקות. שכל עצם, בלתי מתחלק, והמה אז עצם אחד עם הנפש, כמו שמבואר בשער היחוד פרק י'⁵². כן גם מה שבאים אחר כך בבחינת התחלקות, לא זהו כל עיקרם בהתכללותם להיותם עצם אחד עם הנפש, לומר שאז המה בהתאחדות מהתחלקות הזאת. מה שאין כן, כשמוכנים לבוא להיות מקור לבחינת גילוי אורות בכלים ממש, (ונקרא בשם התעוררות, כמו שיתבאר), הגם שהמה בכלל עדיין, אף על פי כן, יתכן לקרותם בשם אחד, שלזה כל עיקרם מתחילה, מוכנים לבוא בבחינת התחלקות, רק שהמה עדיין בבחינת אחד, כנזכר לעיל.

ובחינת קדמון, היינו שכבר הוכנו ממש, כמו שהמה צריכים להאיר בתוך הכלים. רק מפני העדר הכלים להגבילם, ששרש הכלים על ידי הרשימו כמו שיתבאר, על כן אינם

⁴⁸ שער הק"ש לא, ד.

⁴⁹ קטז, ב.

⁵⁰ שער הק"ש לג, א.

⁵¹ פירוש המלות יב, ב.

⁵² קיז, א.

ניכרים בבחינת התחלקות, (וזהו נקרא גליף גליפו בטהירו עלאה, בחינת אותיות, על שם אתא כו', ולא אותיות ממש, כמו שמבואר בשער היחוד פרק ל"ח⁵³). וזהו ענין שיער עצמו בכח, מה שעתיד להיות בפועל אחר הצמצום. (ובשער היחוד פרק ט"ז⁵⁴, קורא לזה רצון הפשוט, רצון המוחלט). והנה בחינת קדמון זה, נקרא קדם, על שם שלא קדמו ההעדר, כי זהו משלימות עצמיות הפשוטה בתכלית הפשיטות, (כמו שיתבאר). מה שאין כן בחינת אדם קדמון, שלאחר הצמצום, נקרא קדמון, בתולדה, כמו אדם הראשון, שבלשון תרגום, אדם קדמון. אבל באמת, אינו קדמון, רק מחודש, כי קדמו ההעדר, ועל כן נקרא אדם דבריאה מאין ליש, וכמו שמבואר בדרוש דג'⁵⁵ מיני אדם, (ועיין בשער היחוד פרק ל"ג⁵⁶ ביאור שני מיני קדמון כו'). ועל כל פנים, מובן לפי זה, כי הרי נמצאים כל העשר ספירות, גם באור אין סוף שלפני הצמצום כו', ודי למבין⁵⁷.

⁵³ קלו, א.

⁵⁴ קכא, ב.

⁵⁵ אור התורה ענינים ע' פו.

⁵⁶ קלב, ב.

⁵⁷ קיצור פרק ה: ענין עשר ספירות הגנוזות, וענין יחיד אחד וקדמון.